

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στον παρόντα τόμο δημοσιεύονται τα αποτελέσματα του δεύτερου και του τρίτου μέρους του ερευνητικού προγράμματος «Ένα συνεκτικό μοντέλο για την αντιμετώπιση του οικονομικού εγκλήματος και της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα στην Ελλάδα»*, το οποίο διεξάγεται στο πλαίσιο μιας δράσης “Αριστείας” του Υπουργείου Παιδείας.

Έχει ήδη προηγηθεί η έκδοση του πρώτου συλλογικού τόμου της ερευνητικής ομάδας, που περιέχει μελέτες αξιολόγησης του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου. Επιχειρήθηκε εκεί να αναδειχθούν κριτικά τα χαρακτηριστικά της ποινικής αντιμετώπισης του οικονομικού εγκλήματος και της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα στη χώρα μας κατά το ισχύον δίκαιο και να διατυπωθούν κάποιες βασικές θέσεις ως προς τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις.

Ο παρών τόμος εμπεριέχει τα αποτελέσματα των δύο επόμενων σταδίων της ερευνητικής προσπάθειας. Καταρχάς παρουσιάζονται και αποτιμώνται τα δεδομένα έρευνας, η οποία στηρίχθηκε στη διανομή τριών διακριτών ερωτηματολογίων που απαντήθηκαν αντίστοιχα από λειτουργούς της δικαιοσύνης (δικαστές, εισαγγελείς, δικηγόρους), εκπροσώπους των ελεγκτικών μηχανισμών της διοίκησης και της κοινωνίας των πολιτών (Μέρος I). Στη συνέχεια ακολουθούν μελέτες που παρουσιάζουν αναλυτικά το θεσμικό πλαίσιο αντιμετώπισης του οικονομικού εγκλήματος και της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα σε πέντε αλληλοδαπές έννομες τάξεις (Γαλλία, Ην. Βασίλειο, ΗΠΑ, Γερμανία και Σουηδία)· πρόκειται για χώρες που εκφράζουν διαφορετικές νομικές παραδόσεις αλλά και εμφανίζουν ενδιαφέρουσες επιδόσεις στο συζητούμενο πεδίο (Μέρος II).

Ο στόχος του παρόντος τόμου είναι έτσι διπτός. Επιχειρείται καταρχάς να αποτυπωθεί η οπτική αφενός λειτουργών της πράξης, προσώπων που κατέχουν θέσεις-«κλειδιά» στους εμπλεκόμενους δικαστικούς και ελεγκτικούς μηχανισμούς, και αφετέρου εκπροσώπων της κοινωνίας των πολιτών για την αντιμετώπιση των συζητούμενων συμπεριφορών στην Ελλάδα. Οι απόψεις τους συνιστούν μια ιδιαίτερα σημαντική πηγή γνώσης για την επαρκή αξιολόγηση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου, την εφαρμογή του στην πράξη και τις πιθανές ενδεδειγμένες αλλαγές, σε νομοθετικό αλλά και οργανωτικό επίπεδο. Η στενή επαφή των λειτουργών της πράξης με το αντικείμενο της έρευνας, αλλά και η σημασία της πρόσληψης της κοινωνίας των πολιτών για την αντιμετώπιση του φαινομένου καθιστούν την οπτική τους απαραίτητη βάση για τη διατύπωση επιστημονικά τεκμηριωμένων προτάσεων που θα μπορούσαν να συμβάλουν σ’ ένα πιο δίκαιο και αποτελεσματικό θεσμικό οπλοστάσιο και την εφαρμογή του στην πράξη.

Η έρευνα στη βάση των ερωτηματολογίων διενεργήθηκε μέσα στο έτος 2013, ενώ η αποτίμησή τους από την ερευνητική ομάδα ολοκληρώθηκε τους πρώτους μήνες του 2014, σε χρονικό δηλ. διάστημα που εκδηλώνονταν αλληλεπληρήνες νομοθετικές πρωτοβουλίες στα επιμέρους ερευνητικά πεδία. Προκειμένου να αποφευχθεί οποιαδήποτε σύγχυση σε ό,τι αφορά το θεσμικό πλαίσιο στο οποίο αναφέρονται οι απαντήσεις, καταγράφονται στο κείμενο

* Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ελληνικό Δημόσιο. Βλ. την ιστοσελίδα του προγράμματος σε www.fcc.auth.gr.

Πρόλογος

της αποτίμησης των αποτελεσμάτων της έρευνας όλες οι ουσιώδεις νομοθετικές αλληλαγές που επήλθαν μετά από τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων. Στο παράρτημα δημοσιεύεται ακόμη το ερωτηματολόγιο που διανεμήθηκε στους λειτουργούς της δικαιοσύνης και είχε το πλέον ευρύ φάσμα ερωτημάτων, ώστε ο αναγνώστης να μπορεί να κατανοήσει ευχερέστερα τη μεθοδολογία που υιοθετήθηκε κατά τη δόμηση των ερωτημάτων**.

Ακολουθεί το δικαιοσυγκριτικό σκέλος της έρευνας, το οποίο προσπαθεί να προσφέρει μια περιεκτική εικόνα για τον τρόπο που αντιμετωπίζουν άλληλες έννομες τάξεις τις ίδιες συμπεριφορές, εμπλουτίζοντας έτσι τον προβληματισμό με νέες ιδέες και δυνατότητες. Το δικαιοσυγκριτικό ερωτηματολόγιο, στο οποίο κλήθηκαν να απαντήσουν οι ξένοι συνάδελφοι, δημοσιεύεται επίσης στο παράρτημα.

Μολιονότι διττός, ο στόχος του τόμου έχει κοινή αφετηρία: αποβλέπει να αναδείξει ένα πολυποικίλο φάσμα αξιολογήσεων, ιδεών και προτάσεων, ώστε να γίνει βάση αναστοχασμού και στήριξης της επιστημονικής σκέψης για τη διαμόρφωση νέων κατευθύνσεων στην αντιμετώπιση της οικονομικής εγκληματικότητας και της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα στη χώρα μας.

Και ο δεύτερος αυτός τόμος λειτουργεί ωστόσο πέρα από το πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος στο οποίο είναι ενταγμένος. Το εγχείρημα για τη συστηματική καταγραφή των απόψεων λειτουργών της πράξης σχετικά με την αντιμετώπιση δύο κεντρικών πεδίων εγκληματικότητας, με προφανή σημασία για το ποινικό σύστημα στο σύνολό του, εξελίχθηκε για πρώτη φορά σε μια περίοδο γενικότερης προσπάθειας (και) για τη θεσμική αναδόμηση της χώρας μας. Φέρει λοιπόν αυτοτελή αξία για να γνωρίσει κανείς την εσωτερική δυναμική του συστήματος και τις απόψεις όσων βρίσκονται σε καθημερινή επαφή με τα υπό συζήτηση φαινόμενα. Από την άλληλη πλευρά, η συστηματική και αξιόπιστη παρουσίαση της αντιμετώπισης που επιφυλάσσουν αλληλοδαπές έννομες τάξεις στις ίδιες συμπεριφορές είναι ικανή να εισφέρει και αυτή τη δική της συμβολή, ιδίως αναφορικά με όσα αυτονόμια ή αδιαμφισβήτητα συνήθizei να εκλαμβάνει κανείς περίπου ως «μονόδρομο», ακόμη και από τη δύναμη της συνήθειας, κατά την αναζήτηση λύσεων σε κεντρικά προβλήματα που δοκιμάζουν το ποινικό σύστημα. Ο στόχος αυτός ευνοείται ιδιαίτερα όταν ρυθμίσεις για το ίδιο αντικείμενο προέρχονται μάλιστα από εντελώς διαφορετικές νομικές παραδόσεις.

Η πρωτοτυπία του εγχειρήματος συνοδεύεται βέβαια από αυξημένους μεθοδολογικούς κινδύνους, τους οποίους και αναλάβαμε. Βασική υπόθεση εργασίας της έρευνας αποτέλεσε η θέση πως η βελτίωση της ελληνικής ποινικής καταστολής –και– στα πεδία που ενδιαφέρουν εδώ δεν μπορεί να επιτευχθεί μόνο με νομοθετικές παρεμβάσεις στις –ουσιαστικές ή δικονομικές– ποινικές διατάξεις. Προϋποθέτει μια περισσότερο σύνθετη προσπάθεια ποιοτικής αναβάθμισης του συστήματος, σε όλα τα επιμέρους στάδια θέσπισης και εφαρμογής των προβλήσεων στην πράξη. Προσπαθήσαμε να αναδείξουμε και να ελέγξουμε τη βασική αυτή θέση κατά τη διαμόρφωση των ερωτηματολογίων, με αναφορά και στους προληπτικούς εκείνους μηχανισμούς που οριοθετούν τον πραγματικό ρόλο της ποινικής αντίδρασης σε ένα σύγχρονο κράτος δικαίου.

Για να υλοποιηθεί το συγκεκριμένο μέρος του έργου χρειάστηκε να συμβάλουν πολλοί περισσότεροι από τα μέλη της ερευνητικής ομάδας και τους συνεργάτες του προγράμματος. Καθοριστική υπήρξε η συμμετοχή λειτουργών της δικαιοσύνης και των ελεγκτικών μηχανι-

** Και τα δύο άλλα ερωτηματολόγια, η δημοσίευση των οποίων θα επιβάρυνε υπέρμετρα την έκδοση, είναι ελεύθερα προσπελάσιμα στον ιστότοπο του προγράμματος.

σμών της διοίκησης, αλλά και εκπροσώπων της κοινωνίας των πολιτών. Δέχτηκαν να αφιερώσουν πολύτιμο χρόνο για να απαντήσουν στα εκτεταμένα ερωτηματολόγια της έρευνας ή και να συμμετάσχουν σε σχετικές συνεντεύξεις. Τους ευχαριστώ όλους και τον καθένα χωριστά, έστω και ανώνυμα, για την προσφορά τους, που ξεπερνά τη δημιουργική συνεισφορά απόψεων για την επίλυση προβλημάτων. Η ανταπόκρισή τους διαψεύδει την αρνητική εκείνη αντίληψη, ιδιαίτερα διαδεδομένη στον τόπο μας, που θεωρεί ότι «άλλο είναι η θεωρία και άλλο η πράξη». Το δεύτερο μέρος του έργου αποτελεί συμβολή όρων των συναδέλφων από την αλληλοδαπή που μετέχουν στο ερευνητικό πρόγραμμα. Αυτοί δεν εισέφεραν μόνο τις εθνικές τους εκθέσεις· στο πλαίσιο οργανωμένων σεμιναρίων και πολλών συναντήσεων μάς βοήθησαν να κατανοήσουμε τη λειτουργία της έννομης τάξης τους στα πεδία του ενδιαφέροντός μας, με συνεχή συμπαράσταση στο δικαιοσυγκριτικό εγχείρημα της έρευνας, για την οποία και τους ευχαριστώ θερμά.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες ανήκουν, τέλος, και στον εκδοτικό οίκο «Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουφας», που ανέλαβε με προθυμία και διεκπεραίωσε με ξεχωριστή τεχνική αρτιότητα την έκδοση και αυτού του τόμου.

Μ. Κ-Γκ.

ΜΕΡΟΣ Ι

ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΕ ΒΑΡΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

Η ΟΠΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ, ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

| Α. Ζαχαριάδης | Α.-Τ. Κазανάς | Μ. Καΐφα-Γκμπάντι

| Ι. Ναζίρης | Θ. Παπακυριάκου | Κ. Χατζηκώστας

| Ν. Χατζηνικολάου

A. ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η τρέχουσα δημοσιονομική κρίση και τα αναδειχθέντα μέσα από αυτήν χρόνια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ελληνικών κρατικών και κοινωνικών δομών που οδηγούν κάποτε σε προβληματισμούς για κρίση αξιών της ελληνικής κοινωνίας, έχουν επανακαθορίσει τον δημόσιο διάλογο, μεταξύ άλλων με την πρόσληψη της οικονομικής εγκληματικότητας και της διαφθοράς ως κύριων αιτιών της υστέρησης της χώρας. Η εστίαση αυτή δεν είναι ούτε τυχαία ούτε αδικαιολόγητη. Πράγματι, τόσο η οικονομική εγκληματικότητα όσο και η διαφθορά στον δημόσιο τομέα (με τις επιμέρους εκφάνσεις τους) επιφέρουν αναμφίβολα σημαντικές βλαπτικές συνέπειες: δρουν εκφυλιστικά ως προς τη λειτουργία του κρατικού μηχανισμού, εξασθενίζουν τις αντικειμενικές δυνατότητες άμβλισης των συνεπειών της οικονομικής κρίσης και, εν τέλει, διαβρώνουν την κοινωνική συνοχή.

Από την άλητη πλευρά, η μονοδιάστατη θεώρηση των υπό συζήτηση φαινομένων ως αποκλειστικών αιτιών των δεινών της ελληνικής κοινωνίας, πέρα από το γεγονός ότι υποβαθμίζει τις διεθνείς διαστάσεις της κρίσης, ενέχει τον κίνδυνο της ανάδειξης (για μια ακόμη φορά) του ποινικού δικαίου ως κύριου (ή αποκλειστικού) μέσου αντιμετώπισης παθογενειών η εξάλειψη ή ο περιορισμός των οποίων υπερβαίνει τις δυνατότητες της ποινικής καταστολής, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τη συνεπή τήρηση δικαιοκρατικών αρχών. Από το «κοινό αίσθημα» ατιμωρησίας μπορεί έτσι να οδηγηθούμε σε κατευνασμό της κοινής γνώμης μέσω της άμετρης και τυφλής καταστολής. Έτσι όμως και το ποινικό δίκαιο κινδυνεύει να απολέσει τον ουσιαστικό του ρόλο αλλιά και –το κυριότερο– παρουσιάζεται υπαρκτό το ενδεχόμενο να εκτραπεί η ευρύτερη μεταρρυθμιστική παρέμβαση από τον πραγματικό της στόχο, ο οποίος (θα πρέπει να) είναι η αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου δράσης της δημόσιας διοίκησης προκειμένου να μπορεί να ανταποκριθεί στην αποστολή της αλλιά και να συμβάλει στην ανάλογη προσαρμογή της συμπεριφοράς των κοινωνιών.

Αυτά δεν υπονοούν σε καμία περίπτωση ότι πρέπει να αγνοηθεί το αίτημα για ανάληψη θεσμικών μεταρρυθμίσεων που να μετέρχονται (και) των μέσων του ποινικού δικαίου. Σημαίνουν ωστόσο τούτο: ότι κάθε τροποποίηση του υφιστάμενου νομικού πλαισίου και στο ενδιαφέρον εδώ πεδίο προϋποθέτει ως αναγκαίους όρους, μεταξύ άλλων, την επαρκή αξιολόγηση της εφαρμογής των υφιστάμενων ρυθμίσεων στην πράξη, την εποπτεία της θεσμικής διάρθρωσης του δημόσιου τομέα (συμπεριλαμβανομένης της δομής και των αρμοδιοτήτων των ελεγκτικών μηχανισμών της διοίκησης), αλλιά και τη διαμόρφωση συνοδικής αντίληψης σχετικά με το πώς εισπράττουν οι φορείς της οικονομίας την εφαρμογή αφηρημένων κανόνων δικαίου (και ιδίως όσων εισάγουν κατασταλτικής φύσης μέτρα) στην πράξη. Η μεθοδολογία αυτή μπορεί να συμβάλει ώστε να αναγνωριστούν με περισσότερο αξιόπιστο τρόπο τυχόν ελλείμματα του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου, να οριοθετηθούν σαφέστερα οι δυνατότητες της ποινικής καταστολής αλλιά και να αναδειχθεί η εσωτερική «κουλούρα» του συστήματος που υποδεικνύει κι αυτή επιμέρους κατευθύνσεις αλλιά και όρια της παρέμβασης: η μεταρρυθμιστική προσπάθεια αποκτά έτσι περισσότερο μακροπρόθεσμο χαρακτήρα χωρίς να υποτάσσεται στην εργαλειακή αναβάθμιση της ποινικής καταστολής στο πλαίσιο της παρούσας συγκυρίας.

Ι. Συμπεράσματα από την πράξη

Η εκπλήρωση των παραπάνω αναγκαίων όρων δεν θα μπορούσε να βοηθή χωρίς προσφυγή στη γνώμη προσώπων που –λόγω της θέσης τους– βρίσκονται σε άμεση επαφή με το πεδίο εφαρμογής των κρινόμενων ρυθμίσεων. Για τον σκοπό αυτό συντάχθηκαν και διανεμήθηκαν –στο πλαίσιο του παρόντος ερευνητικού προγράμματος για το οικονομικό έγκλημα και τη διαφθορά στον δημόσιο τομέα στην Ελλάδα– τρία ερωτηματολόγια με αντικείμενο, αντίστοιχα: τη λειτουργία της δικαιοσύνης, μεταξύ άλλων κατά τη δίωξη, εκδίκαση κι επιβολή κυρώσεων επί συμπεριφορών που συνεχονται με τα υπό εξέταση φαινόμενα της οικονομικής εγκληματικότητας και της διαφθοράς· τη λειτουργία των οργάνων της δημόσιας διοίκησης (και ιδίως των ελεγκτικών μηχανισμών) κατά τη διερεύνηση –όχι απαραίτητα αξιόποινων– συμπεριφορών που συναρτώνται με την οικονομική εγκληματικότητα και τη διαφθορά αλλιά και την επιβολή των σχετικών (διοικητικών) κυρώσεων· και, τέλος, την αντίληψη των παραγόντων της οικονομίας και της κοινωνίας των πολιτών σε σχέση με την επίδραση της εφαρμογής των σχετικών ρυθμίσεων στους τομείς δράσης τους. Τα τρία αυτά ερωτηματολόγια αντιστοιχούν στους τρεις άξονες που προαναφέρθηκαν (εφαρμογή των υφιστάμενων ρυθμίσεων στην πράξη – διάρθρωση και λειτουργία της δημόσιας διοίκησης – επίδραση του νομικού πλαισίου στην οικονομική δραστηριότητα), ενώ οι απαντήσεις σε αυτά –ιδωμένες συνολικά– προσφέρουν ένα ιδιαίτερα χρήσιμο εργαλείο για την αξιολόγηση του υφιστάμενου νομικού πλαισίου αντιμετώπισης της οικονομικής εγκληματικότητας και της διαφθοράς, αλλιά και ένα σαφέστερο στίγμα για ορισμένες πιθανές βελτιωτικές παρεμβάσεις.

Η έρευνα που αποτελεί το αντικείμενο της παρούσας αποτίμησης έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια του 2013, σε μια περίοδο που χαρακτηρίζεται από αλληλεπλήρη νομοθετικές μεταβολές, κάποτε με συστημικό χαρακτήρα (ενδεικτικά αναφέρονται τροποποιήσεις στην ποινική δικονομία, τη φορολογική διαδικασία, το πειθαρχικό δίκαιο των υπαλλήλων και τις ελεγκτικές αρμοδιότητες διάφορων σωμάτων της διοίκησης), ενώ συνεχίζουν να δημιουργούνται νέοι θεσμοί στην προσπάθεια ενίσχυσης του οπλοστασίου της Πολιτείας, όπως ο Εθνικός Συντονιστής για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς.

Στην έρευνα συμμετείχαν λειτουργοί της δικαιοσύνης (δικαστές, εισαγγελέις, δικηγόροι) και της δημόσιας διοίκησης, καθώς και εκπρόσωποι φορέων της οικονομίας και της «κοινωνίας των πολιτών» (τραπεζικών ιδρυμάτων, μη κυβερνητικών οργανώσεων κ.ά.). Καθεμιά από τις κατηγορίες ερωτώμενων απάντησε κατά βάση σε ερωτηματολόγιο που αφορά τον τομέα δράσης της: οι δικαστικοί λειτουργοί απάντησαν σε ερωτηματολόγιο που αφορά τη δικαιοσύνη, οι λειτουργοί ελεγκτικών σωμάτων και λοιπών δημόσιων υπηρεσιών σε ερωτηματολόγιο που αφορά τη διοίκηση, ενώ οι εκπρόσωποι ιδιωτικών / μη κυβερνητικών φορέων σε ερωτηματολόγιο που αφορά την οικονομία και την κοινωνία των πολιτών. Ωστόσο υπήρξαν ορισμένοι από τους ερωτώμενους οι οποίοι, είτε λόγω της ιδιότητάς τους είτε λόγω της προηγούμενης εμπειρίας τους, έλαβαν και απάντησαν τόσο στο ερωτηματολόγιο που αφορά τη δικαιοσύνη όσο και σε εκείνο που αφορά τη διοίκηση (αυτό αφορά, για παράδειγμα, νυν προϊστάμενους δημοσίων υπηρεσιών / αρχών οι οποίοι έχουν διατελέσει δικαστικοί λειτουργοί).

Συνακόλουθα, η παρούσα αποτίμηση χωρίζεται σε τρεις βασικές ενότητες, οι οποίες αντιστοιχούν στα τρία ερωτηματολόγια. Παρά το ότι θα μπορούσε κανείς να υιοθετήσει διαφορετική κατανομή, η οποία να τέμνει τα ερωτηματολόγια στηριζόμενη σε «κοινές ομάδες» ερωτήσεων ή επί τη βάσει της ιδιότητας των ερωτώμενων, η τελική επιλογή προκρίθηκε επειδή ανταποκρίνεται στη φύση και τις ανάγκες της έρευνας, δηλαδή στην αποτύπωση των τάσεων όπως

αυτές εκδηλώνονται με αναφορά σε συγκεκριμένα πεδία δράσης. Με άλλα λόγια, ενδιαφέρει περισσότερο να αντιπαραβληθεί ευθέως η άποψη ενός δικαστικού λειτουργού με εκείνη ενός οικονομικού επιθεωρητή *ως προς τη λειτουργία των ελεγκτικών μηχανισμών* παρά να συγκριθούν μεταξύ τους οι απόψεις του ίδιου προσώπου για τη δικαιοσύνη και τη δημόσια διοίκηση.

Πέρα από τις απαντήσεις στα τρία ερωτηματολόγια¹, αξιολογούνται και ορισμένες κατ' ιδίαν «συνεντεύξεις»², οι οποίες έλαβαν χώρα το φθινόπωρο του 2013. Στις συνεντεύξεις αυτές διατυπώθηκαν απόψεις επί των ζητημάτων που θέτουν και τα ερωτηματολόγια, με τη διαφορά ότι διεξήχθη «ελεύθερη» συζήτηση, για την οποία τηρήθηκαν πρακτικά. Τα συμπεράσματα από αυτές τις συζητήσεις περιλαμβάνονται στις ενότητες που ακολουθούν, συνδιαμορφώνοντας τη γενική τάση που διαπιστώνεται ανά θεματική ενότητα.

Κατά τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων τηρήθηκε η ανωνυμία των συμμετεχόντων. Οι ιδιότητες των προσώπων που συμμετείχαν στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων και / ή σε κατ' ιδίαν συνεντεύξεις, και των οποίων οι απαντήσεις αξιοποιούνται στις ενότητες που ακολουθούν, είναι οι εξής:³

Για το ερωτηματολόγιο της δικαιοσύνης:

- Δικαστές της πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης από το βαθμό του πρωτοδίκη έως του αντιπροέδρου του Αρείου Πάγου, πολλοί/ές από τους/ισ οποίους/ες υπηρετούν ή υπηρέτησαν σε θέση ανακριτή (συμπεριλαμβανομένων και ειδικών ανακριτών οικονομικών εγκλημάτων και εγκλημάτων διαφθοράς):

- Δικαστές της διοικητικής δικαιοσύνης από το βαθμό του πρωτοδίκη έως του αντιπροέδρου του Ελεγκτικού Συνεδρίου και του συμβούλου του ΣτΕ:

- Εισαγγελικοί λειτουργοί από το βαθμό του αντεισαγγελέα πρωτοδικών έως του αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου (συμπεριλαμβανομένων του Προέδρου της Αρχής κατά της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες, καθώς και εισαγγελέων που υπηρετούν

1. Με δεδομένο ότι η παρούσα έρευνα εστιάζει περισσότερο στην ποιοτική αξιολόγηση του συστήματος παρά στη συγκέντρωση (ποσοτικά) μεγάλου αριθμού δεδομένων (κάτι που θα ανταποκρινόταν σε μια έρευνα στατιστικού χαρακτήρα), προτιμήθηκε η αποστολή περίπου 150 εκτεταμένων ερωτηματολογίων (βλ. παράρτημα του παρόντος για το περιεχόμενο του ερωτηματολογίου της δικαιοσύνης), τα οποία παρείχαν τη δυνατότητα στους ερωτώμενους να εκφραστούν σε ευρύ φάσμα πεδίων που άπτονται της οικονομικής εγκληματικότητας και της διαφθοράς, τόσο στο επίπεδο της διαπίστωσης προβλημάτων όσο και στο επίπεδο των προτάσεων. Ελήφθησαν συνολικά 119 απαντήσεις (68 για τον τομέα απονομής της δικαιοσύνης, 30 για τον τομέα της διοίκησης και 21 από φορείς της οικονομίας και την κοινωνία των πολιτών), οι οποίες αξιολογήθηκαν ανά τομέα και ανά θεματικό πεδίο.

2. Πρόκειται για 12 συνολικά συνεντεύξεις με πρόσωπα που κατέχουν θέσεις-κλειδιά (π.χ. Εθνικός Συντονιστής κατά της Διαφθοράς, Γενικός Επιθεωρητής Δημόσιας Διοίκησης κ.ά.), στη διάρκεια των οποίων συζητήθηκαν εκτενώς τα προβλήματα στους τομείς της αντιμετώπισης της οικονομικής εγκληματικότητας και της διαφθοράς, καθώς και οι προτάσεις για την αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου.

3. Στο πλαίσιο της παρούσας αποτίμησης δεν αντιστοιχίζεται κάθε ερωτώμενος με τις συγκεκριμένες απαντήσεις που έδωσε ο ίδιος. Το αντίθετο όχι μόνο θα αντίβαινε στη διαφύλαξη της ανωνυμίας αλλά και δεν θα εισέφερε ουσιαδώς στην αξιολόγηση των απαντήσεων, σκοπός της οποίας είναι η συναγωγή γενικότερων τάσεων και συμπερασμάτων. Εξαίρεση αποτελούν ορισμένες (σοβαρές) αναφορές στις κατ' ιδίαν συνεντεύξεις, οι οποίες ενδέχεται να μνημονεύουν ρητά την ιδιότητα του συνεντευξιζόμενου πηλί στην άποψη την οποία έχει διατυπώσει.